

تغییرات سری زمانی محافظه کاری در حسابداری شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

دکتر بیتا مشایخی

دانشیار گروه حسابداری دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ایران

سپیده سادات نصیری

دانشجوی کارشناس ارشد حسابداری دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ایران

چکیده

بررسی ادبیات مرتبط با محافظه کاری در گزارشگری مالی، بیانگر اهمیت موضوع محافظه کاری در حرفه حسابداری است. محققین همواره کوشیده‌اند میزان محافظه کاری و عوامل موثر بر آن در گزارشگری مالی و حسابداری را تعیین کنند که البته این امر به ساده‌ای میسر نبوده است، زیرا امکان اندازه‌گیری مستقیم مفهوم محافظه کاری وجود ندارد. در هر صورت، محافظه کاری همواره از مفاهیم کلیدی در حسابداری بوده و صرف نظر از مشکلات اندازه‌گیری، وجود آن می‌تواند تاثیرات عمده‌ای بر محتوای اطلاعاتی صورت‌های مالی داشته باشد. لذا هدف اصلی از انجام این مقاله، بررسی تغییرات محافظه کاری در گزارشگری مالی شرکت‌ها در ایران با تاکید بر تغییرات اقلام تعهدی و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری خالص دارایی‌ها (از این پس MTB) می‌باشد، زیرا بنا بر برخی تحقیقات تجربی از دیگر کشورها به نظر می‌رسد که محافظه کاری در گزارشگری مالی طی زمان افزایش یافته است. از آنجایی که با صحت چنین ادعایی، تحلیل سری زمانی صورت‌های مالی (که همواره به عنوان یکی از منابع مهم اطلاعاتی در بازارهای مالی و سرمایه محسوب شده است) بی معنا بوده و از اعتبار لازم بهره‌مند نیست، لذا بررسی این ادعا در حسابداری برای کلیه گروه‌های ذینفع از اهمیت ویژه‌ای

برخوردار است. به دلیل فقدان یک تعریف عمومی پذیرفته شده از محافظه کاری، در این پژوهش دو معیار برای محافظه کاری در گزارشگری مالی تعریف و مورد بررسی قرار می گیرد. این معیارها بر انباشتگی ارقام تعهدی غیر عملیاتی و MTB تاکید دارند. جامعه آماری این مقاله، شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از ۱۳۸۱ تا پایان ۱۳۸۹ می باشد که از این تعداد، ۱۱۶ شرکت (۱۰۴۴ سال- شرکت) در نمونه این تحقیق جای گرفتند. اگرچه نتیجه گیری قطعی ممکن نیست، ولی شواهد موجود از گزارشگری مالی شرکت های عضو بورس اوراق بهادار تهران، فرض افزایش محافظه کاری را تایید نکرده و نشان می دهند که میزان محافظه کاری در گزارشگری مالی شرکت ها در ایران در طول یک دهه گذشته به طور افزایشی تغییر نکرده است.

واژگان کلیدی: ارقام تعهدی، محافظه کاری، MTB، ارقام تعهدی غیر عملیاتی

۱. مقدمه

در وضعیتی پایدار و در طول دوره های نسبتاً طولانی انتظار می رود که معیارهای مبتنی بر حسابداری از عملکرد شرکت تصویر روشنی از عملکرد واقعی اقتصادی (که با جریان نقد عملیاتی اندازه گیری می شود) ارائه کنند. به عبارت دیگر پیش بینی می شود که هر گونه اختلاف بین سود حسابداری و جریان نقد عملیاتی موقتی بوده و با گذشت زمان از بین خواهد رفت. این پیش بینی که زیر بنای تحلیل و تفسیر صورت های مالی را تشکیل می دهد، نخستین بار توسط فلتام و اولسون در ۱۹۹۵ در قالبی منسجم مطرح شد [۱۳].

در این مقاله به تحلیل روند تغییرات سود و ارقام تعهدی در طول یک دهه اخیر پرداخته می شود تا تغییرات ساختاری در سیستم گزارشگری مالی و حسابداری ایران، شناسایی و به این

پرسش زیربنایی در مورد افزایش میزان محافظه کاری در گزارشگری مالی در طول زمان پاسخ داده شود.

شواهد حاصل از مطالعاتی که در سایر کشورها انجام شده است، افزایش محافظه کاری گزارشگری مالی در طول زمان را نشان می‌دهند. یکی از این مطالعات، تحقیق صورت گرفته توسط گیولی و هاین در ایالات متحده آمریکا است که با استفاده از معیارهای متعددی نظیر اندازه و علامت ارقام تعهدی غیر عملیاتی، MTB و همچنین مقایسه چولگی توزیع سود خالص با چولگی توزیع جریان نقد برای محافظه کاری، افزایش محافظه کاری در گزارشگری مالی شرکت‌های آمریکایی را مورد مطالعه قرار داده و به این نتیجه رسیدند که علی‌رغم وجود برخی ناسازگاری‌ها، درجه محافظه کاری گزارشگری در طول زمان و به ویژه یک دهه اخیر افزایش یافته است [۱۳].

علاوه بر شواهد حاصل از مطالعات تجربی، اعلامیه‌های صادر شده از سوی هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا نیز بر افزایش محافظه کاری گزارشگری مالی دلالت دارند. این بیانیه‌ها و استانداردها از طریق الزام به شناسایی زودتر هزینه و زیان و همچنین به تأخیر انداختن شناسایی سودها و درآمد به منظور رسیدن به قابلیت اتکای بیشتر، منجر به افزایش محافظه کاری گزارشگری مالی شده‌اند. به عنوان نمونه می‌توان از استاندارد شماره ۱۰۶ در مورد هزینه‌ها و مزایای بعد از بازنشستگی، یا استاندارد شماره ۱۲۱ در خصوص شناسایی مخارج تحقیق و توسعه نام برد. در مفاهیم نظری گزارشگری مالی ایران نیز به صراحت بر کاربرد روشهای محافظه کارانه در شرایط توأم با ابهام، تأکید شده است [۷].

سرانجام، با بررسی محیط تجاری شرکت‌ها، می‌توان دریافت که شرایط تجاری پر تنش ناشی از عوامل گوناگونی مانند رقابت تنگاتنگ بین بنگاه‌های اقتصادی و افزایش دعاوی حقوقی بر علیه آنها، عامل مهمی است که مدیران را به پذیرش استانداردهای حسابداری محافظه کارانه‌تر واداشته است. این امر بر حرفه حسابرسی و به ویژه خدمات اعتباردهی

موسسات حسابرسی نیز موثر بوده و آنان را به اعمال دقت حرفه‌ای مضاعف در اظهار نظر نسبت به مطلوبیت ارائه صورتهای مالی شرکت‌ها ملزم می‌کند.

در ادامه این نوشتار موارد زیر به تفصیل ارائه خواهد شد؛ در بخش دوم مسئله مورد تحقیق و همچنین ماهیت محافظه‌کاری تعریف می‌شود. در بخش سوم روش انجام پژوهش و معیارهای سنجش محافظه‌کاری معرفی گردیده و اطلاعات حاصل از نمونه‌گیری تشریح خواهد شد. در بخش چهارم یافته‌های مربوط به محافظه‌کاری میان شرکت‌های ایرانی ارائه و با نتایج پژوهش‌های مشابه صورت گرفته در سایر کشورها مقایسه می‌گردد و نهایتاً در بخش پنجم خلاصه‌ای از مسئله و همچنین نتایج مهم این تحقیق تشریح می‌شود.

۲. محافظه‌کاری در گزارشگری مالی

یکی از اصول کلیدی در حسابداری، محافظه‌کاری است که شرکت‌ها را به سمت برآورد زودتر زیانها و هزینه‌ها و همچنین شناسایی با تاخیر سودها و درآمدها هدایت می‌کند. البته محافظه‌کاری به عنوان اصلی محدودکننده در حسابداری سالهاست که مورد استفاده بوده و علی‌رغم انتقادات فراوان همواره جایگاه خود را حفظ کرده است، به طوری که می‌توان وجود مستمر محافظه‌کاری در گزارشگری مالی را طی سالیان طولانی، دلیلی بر مبانی بنیادین این اصل دانست [۱۳] [۶].

در واقع می‌توان از محافظه‌کاری به عنوان مکانیزمی نام برد که اگر به درستی عمل کند می‌تواند منجر به حل بسیاری از مسائل نمایندگی و عدم تقارن اطلاعاتی (که از شکاف روزافزون بین مدیران و تامین‌کنندگان منابع مالی واحدهای تجاری نشأت می‌گیرد) شود. عکس این مطلب نیز صادق است، یعنی در صورتی که محافظه‌کاری به درستی درک نشده و بکار نرود، نه تنها به حل این مسائل کلیدی کمکی نخواهد کرد، بلکه سبب تشدید فاصله بین مدیران و تامین‌کنندگان منابع شده و در نتیجه عدم تقارن اطلاعاتی را بیشتر خواهد کرد [۷].

مسئله محافظه کاری به نوعی به بحثهایی پیرامون وجود حباب در سطح فعلی قیمت‌های سهام در بورس اوراق بهادار تهران هم مربوط می‌شود. فعالان بازار سهام با وجود کاهش سودآوری برخی شرکت‌ها امروزه شاهد تورم مصنوعی قیمت‌های سهام هستند و این افزایش بی دلیل قیمت‌ها را به سابقه خوب اطلاعات مالی شرکت‌ها (از طریق سودهای حسابداری زیاد اعلام شده در گذشته و همچنین بالا بودن MTB آنها) نسبت می‌دهند [۷]. در هر صورت، از دیدگاه همه گروه‌های ذینفع در بازارهای مالی، اگر گزارشگری مالی شرکت‌ها محافظه کارانه تر شده باشد، مقایسه و تحلیل سری زمانی صورت‌های مالی بی‌معنا و گمراه کننده بوده و فاقد محتوای اطلاعاتی برای استفاده کنندگان می‌باشد. از همین منظر انجام تحقیق جهت بررسی درجه محافظه کاری ضروری و مورد نیاز خواهد بود [۱۳].

۳. مروری بر پیشینه پژوهش و چارچوب نظری

در طول یک دهه اخیر به واسطه رسوایی‌های مالی مشاهده شده اوایل دهه ۲۰۰۰ در شرکت‌های بزرگی نظیر انرون و وردکام محافظه کاری به عنوان یکی از ویژگی‌های برجسته گزارشگری مالی و حسابداری، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته و در بسیاری از نوشته‌های دانشگاهی و مطالعات تحقیقاتی، بر این اصل مهم در حسابداری تاکید شده است [۱۴].

در زمینه محافظه کاری و ابزارهای اعمال آن تاکنون هم در دنیا و هم در ایران، مطالعات زیاد و متنوعی صورت گرفته که در ادامه این مقاله به برخی از مهمترین آنها اشاره خواهد شد، ولی به نظر می‌رسد در مورد تغییرات اقلام تعهدی به ویژه اقلام تعهدی غیر عملیاتی و نسبت MTB و همچنین درجه محافظه کاری در طول زمان، تاکنون تحقیقی در سیستم حسابداری ایران انجام نشده و ادبیات حسابداری بدون انجام چنین مطالعه ضروری و لازمی، ناقص است. در نتیجه با توجه به اهمیت محافظه کاری، تحقیق حاضر به دنبال بررسی این مسئله است که آیا با وجود نقش مستمر محافظه کاری در حسابداری، درجه و میزان محافظه کاری به مرور زمان

تغییری کرده است؟ به عبارت دیگر، آیا تغییرات در ارقام تعهدی و نسبت MTB در طول زمان، با افزایش محافظه کاری در گزارشگری مالی مطابقت دارند یا خیر؟

از نخستین مطالعات مربوط به محافظه کاری، تحقیق لفتویچ^۱ در ۱۹۹۵ است که به بررسی محتوای تاریخی اعلامیه‌ها و بیانیه‌های هیات استانداردهای حسابداری آمریکا پرداخته و نتیجه گرفت که این اعلامیه‌ها بر وجود محافظه کاری دلالت دارند و همچنین شواهدی از ابراز نگرانی هیات، از اینکه احتمالاً مدیران از اختیارات خود در انتخاب رویه‌های گزارشگری و افشا به منظور حداکثر کردن سود و خالص ارزش سرمایه استفاده می‌کنند، ارائه کرد. استوبر^۲ (۱۹۹۶) با استفاده از MTB به عنوان معیاری از درجه محافظه کاری، وجود سوییای محافظه کارانه در ارزشهای دفتری در دفاتر حسابداری را نشان داد [۱۳].

باسو در مقاله ماندگاری که ارائه کرد، معیارهای تجربی از محافظه کاری را بررسی کرد و از میان آنها رابطه قوی تری میان تغییرات قیمت سهام و سود در دوره‌هایی که بازده منفی است، پیدا کرد. در واقع باسو از این بازده منفی با نام خبر بد یاد کرد چرا که برای سهامداران فعلی و سرمایه‌گذاران بالقوه این امر خبر بد تلقی می‌شود. در واقع، باسو با ارائه معیاری از محافظه کاری نخستین کسی بود که محافظه کاری را اندازه‌گیری کرد و مدلی برای سنجش آن معرفی کرد به طوری که با گذشت سالها، هنوز هم با عنوان مدل باسو در مطالعات مرتبط مورد استفاده قرار می‌گیرد. نتیجه تحقیق باسو، با وجود محافظه کاری در گزارشگری و نیز سطح در حال تغییر محافظه کاری در ریسک تعهد قانونی حساب‌برسان، سازگاری دارد. بعد از باسو، در دهه ۲۰۰۰ روند تحقیقات مربوط به محافظه کاری (به ویژه با الگوبرداری از مدل محافظه کاری وی) شدت بیشتری یافت [۱۱].

¹ Leftwich

² Stober

بال، کوتاری و رابین^۳ محافظه کاری را بر اساس معیار اندازه گیری باسو در کشورهای مختلف بررسی کردند و دقیقاً به نتایجی مشابه یعنی وجود محافظه کاری در گزارشگری مالی کشورهای مورد بررسی از سراسر جهان رسیدند [۱۰]. بیکس و همکاران^۴ رابطه بین درصد اعضای غیر موظف هیات مدیره را با محافظه کاری بررسی کردند، آنها با استفاده از مدل باسو به دو صورت آزمون آماری خود را انجام دادند؛ اول مشاهدات را از لحاظ درصد حضور اعضای غیر موظف در هیات مدیره مرتب کردند و به نمونه‌های بالاتر از میانه عدد ۱ و به سایرین عدد صفر اختصاص دادند و سپس ضریب همبستگی آن را با محافظه کاری محاسبه کردند. دوم درصد اعضای غیرموظف هیات مدیره را به صورت یک متغیر مستقل در مدل باسو وارد کردند و ضریب همبستگی آن را با محافظه کاری مقایسه کردند. نتیجه آنها رابطه معکوسی بین درصد اعضای غیر موظف هیات مدیره و محافظه کاری نشان می‌دهد [۲].

لافوند و واتز^۵ رابطه بین محافظه کاری و عدم تقارن اطلاعاتی بین استفاده کنندگان صورت‌های مالی مورد مطالعه قرار داده و به این نتیجه رسیدند که محافظه کاری، عدم تقارن اطلاعاتی بین استفاده کنندگان و مدیریت شرکت و حتی بین خود گروه‌های استفاده کننده را تشدید می‌کند [۱۶].

پی جنهان، به انجام مطالعه‌ای روی رابطه سطح اختیارات مدیر در اقلام تعهدی و محافظه کاری پرداخت و به وجود رابطه‌ای مستقیم بین آن دو پی برد؛ به بیان دیگر هرچه آزادی عمل مدیر در مورد اقلام تعهدی بیشتر باشد، احتمال محافظه کاری هم افزایش خواهد یافت. فرانکل و همکاران رابطه بین توزیع سود میان سهامداران و محافظه کاری را مورد بررسی قرار داده و دریافته‌اند که با افزایش محافظه کاری، توزیع سود بین سهامداران کمتر می‌شود [۷].

پائیک و همکاران در جهت بررسی ارتباط میان پایداری سود و محافظه کاری تحقیقی انجام

³ Ball, Kothari, Robin

⁴ Beeks, P.Pope, Young

⁵ Lafound, Watts

داده و نشان دادند که با افزایش محافظه‌کاری پایداری سود کم می‌شود. به بیانی دیگر همان‌گونه که دیچاو پیش‌بینی کرده بود با افزایش محافظه‌کاری در گزارشگری مالی و حسابداری، پایداری سود کاهش می‌یابد [۱].

ژانگ^۶ با انجام مطالعه‌ای در این زمینه نشان داد محافظه‌کاری سبب می‌شود که همواره ارزش بازار خالص دارایی‌ها بیشتر از ارزش دفتری آنها باشد [۱]. هیو و همکاران^۷ (۲۰۰۹) به تحقیقی در خصوص تاثیر محافظه‌کاری بر پیش‌بینی‌های مدیران از سود شرکت پرداختند. آنها بعد از انجام این تحقیق به این نتیجه رسیدند که محافظه‌کاری حسابداری به عنوان جانشینی برای پیش‌بینی‌های مدیران از اقلامی نظیر سود، محسوب شده و حتی می‌تواند با کاستن از عدم تقارن اطلاعاتی بین ذینفعان شرکت و همچنین کاهش دعاوی حقوقی بالقوه از طریق افشای به موقع اخبار بد، نیاز به افشای اطلاعات اضافی ناشی از پیش‌بینی‌های مدیران را برطرف کند [۱۵].

در ایران نیز ارتباط میان محافظه‌کاری با عوامل مختلف اقتصادی و متغیرهای حسابداری مورد توجه محققان قرار گرفته است و انتظار می‌رود با وجود نقش روزافزون گزارشهای مالی در بازارهای مالی ایران به ویژه در سالهای اخیر، شمار مطالعات مربوط به محافظه‌کاری در آینده بیش از پیش افزایش یابد. در ادامه این بخش، خلاصه‌ای از نتایج برخی از مطالعات انجام شده، بررسی خواهد شد.

رضازاده و آزاد به تبیین رابطه بین عدم تقارن اطلاعاتی بین سرمایه‌گذاران و میزان محافظه‌کاری گزارشگری مالی پرداختند. آنها برای اندازه‌گیری عدم تقارن اطلاعاتی و محافظه‌کاری به ترتیب از دامنه تفاوت قیمت پیشنهادی خرید و فروش سهام و معیار باسو استفاده کردند. نتایج تحقیق بیانگر وجود رابطه‌ای مثبت و معنادار بین متغیرهای مذکور

⁶ Zhang

⁷ Hui, Matsunga, Morse.

می‌باشد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که تغییر عدم تقارن اطلاعاتی بین سرمایه‌گذاران موجب تغییر در سطح محافظه‌کاری می‌گردد [۴]. خوش‌طینت و یوسفی اصل نیز ارتباط بین عدم تقارن اطلاعاتی با محافظه‌کاری را بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیق آنان با مطالعه رضازاده سازگاری داشته و نشان می‌دهد که عدم تقارن اطلاعاتی میان سرمایه‌گذاران منجر به محافظه‌کاری می‌شود [۳].

کردستانی و لنگرودی به بررسی رابطه بین عدم تقارن اطلاعاتی سود و MTB در شرکت‌ها پرداختند. نتایج تحقیق آنها وجود رابطه منفی معنی‌دار بین این دو معیار سنجش محافظه‌کاری را تایید می‌کند. همچنین آنها دریافتند هرچه دوره برآورد معیار عدم تقارن از نظر زمانی طولانی‌تر شود، این رابطه منفی‌تر می‌شود [۵].

سریدی تاثیر محافظه‌کاری بر کیفیت سود را مورد آزمون قرار داد و چنین بیان نمود که هر چه محافظه‌کاری بیشتر باشد، سود از کیفیت پایین‌تری برخوردار است، یعنی رابطه معکوسی بین آنها وجود دارد. در مطالعه معصومی بیلندی (۱۳۸۸)، تاثیر میزان رشد شرکت‌ها و رفتار گزارشگری مدیریتی بر محافظه‌کاری در شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار تهران بررسی شده و چنین نتیجه‌گیری شد که مدیران شرکت‌های مختلف بر حسب انگیزه‌شان، می‌توانند رفتاری جسورانه یا محافظه‌کارانه در پیش گیرند، البته این رفتارها در غالب موارد محافظه‌کارانه است [۷].

حسینی با تحقیق روی ارتباط ترکیب اعضای هیات مدیره و درصد مالکیت مدیران غیر موظف هیات مدیره بر محافظه‌کاری نشان داد که رابطه معناداری بین درصد اعضای غیر موظف هیات مدیره و سیاستهای محافظه‌کارانه مدیر وجود دارد [۲]. در مطالعه دیگری از محمد آبادی به ارتباط محافظه‌کاری با میزان مالیاتها، پایداری سود و توزیع سود پرداخته شد. وی بعد از انجام تحقیق بر روی این متغیرها پی برد که با افزایش محافظه‌کاری در گزارشگری مالی و حسابداری، پایداری سود کاهش خواهد یافت [۶].

۳-۱ فرضیه‌ی پژوهش

با وجود اهمیت محافظه‌کاری، هنوز هیچ تعریف رسمی و سراسری از آن وجود ندارد. تنها تعریف رسمی اعلام شده در فهرست معانی بیانیه مفاهیم شماره ۲ هیات تدوین استانداردهای حسابداری مالی آمریکا است که محافظه‌کاری را واکنشی دوراندیشانه به عدم اطمینان دانسته که اطمینان می‌دهد ریسک‌ها و عدم اطمینان‌های ذاتی در موقعیت واحد تجاری به قدر کفایت در نظر گرفته شده‌اند [۱۳]. به نظر ولک و همکاران محافظه‌کاری یک معیار انتخاب بین اصول حسابداری است که از طریق شناسایی با تاخیر درآمد و شناسایی سریع‌تر هزینه، یا ارزشیابی کمتر دارایی و ارزشیابی بیشتر بدهی منجر به حداقل شدن سود انباشته گزارش شده می‌شود [۲۱].

واتز (۲۰۰۱) محافظه‌کاری را تاییدپذیری متفاوت لازم برای شناسایی سودها در مقابل زیانها تعریف می‌کند [۱۸]. بال و شیواکمار به این موضوع اشاره کردند که اگر زیانهای عملیاتی به صورت به موقع در سود شناسایی نگردند، ممکن است مدیران در کوتاه مدت، پروژه‌های بلندمدت زیانده که دارای خالص ارزش فعلی منفی هستند، را متوقف کرده و شناسایی زیان را به تاخیر بیندازند [۹]. این اقدام مدیران در کوتاه مدت، افزایش اعتبار و درآمد را به همراه می‌آورد. در واقع، یکی از دلایل مطرح شده در توجیه دوام محافظه‌کاری در حسابداری طی سالهای متمادی، جلوگیری از چنین سوء استفاده‌های مدیریتی در فریب استفاده‌کنندگان می‌باشد.

به دلیل نقش پررنگ محافظه‌کاری در گزارشگری و سابقه طولانی آن در حرفه حسابداری، بررسی روند تغییرات محافظه‌کاری در گزارشگری طی زمان نتایج ارزشمندی را نشان خواهد داد. بر همین اساس گیولی و هاین نخستین افرادی بودند که به بررسی تغییرات درجه محافظه‌کاری گزارشگری مالی شرکت‌ها پرداختند و علی‌رغم وجود برخی

ناسازگاری‌ها، به این نتیجه رسیدند که با گذشت زمان، درجه محافظه‌کاری در گزارشگری مالی شرکت‌های آمریکایی افزایش یافته است.

ادعای افزایش محافظه‌کاری در گزارشگری، تاثیرات با اهمیتی بر محتوای اطلاعاتی و تحلیل سری زمانی صورت‌های مالی خواهد داشت و از آنجا که بقاء حرفه حسابداری در گرو وجود متقاضیان و استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی و گزارشهای حسابداری است، انجام تحقیق در زمینه بررسی این ادعا در سیستم گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از دیدگاه تهیه‌کنندگان و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی لازم و ضروری خواهد بود [۱۳]. در نتیجه، هدف اصلی از انجام تحقیق حاضر این است که با توجه به شواهد موجود به این سؤال مهم که " آیا محافظه‌کاری گزارشگری مالی میان شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار تهران در طول زمان افزایش یافته و یا بدون پیروی از روند خاصی، تغییر کرده است"، پاسخ دهد.

فرضیه تحقیق؛ محافظه‌کاری در گزارشگری مالی در طول زمان افزایش یافته است.

۴. روش تحقیق

محافظه‌کاری از جمله متغیرهایی است که اندازه‌گیری آن به سادگی و به صورت مستقیم میسر نبوده و برای سنجش آن باید از متغیرهای جایگزین عینی‌تر و قابل اندازه‌گیری استفاده کرد. به طور کلی محققان از ۳ گروه از معیارها در ارزیابی محافظه‌کاری استفاده می‌کنند: ۱. معیارهای مبتنی بر خالص دارایی‌ها (نظیر تحقیق مورتون و شفر) ۲. معیارهای مبتنی بر ارقام تعهدی و سود (نظیر تحقیق گیولی و هاین) ۳. معیارهای مبتنی بر رابطه‌ی بازده سهام / سود (نظیر تحقیق بیور و رایان) [۱۹].

۴-۱ ابزارهای گردآوری اطلاعات

اطلاعات مورد نیاز این تحقیق از نرم‌افزار رهاورد نوین و همچنین فایل PDF صورت‌های مالی به انضمام یادداشت‌های پیوست شرکت‌ها (که از طریق سایت مرکز مدیریت توسعه و مطالعات

اسلامی به نشانی www.rdis.ir در دسترس می‌باشد)، گردآوری شده‌اند. از آنجا که در ادبیات مالی برای اندازه‌گیری محافظه‌کاری از روش‌های متعددی استفاده می‌شود، در این پژوهش نیز برای بررسی میزان محافظه‌کاری در گزارشگری مالی و اطمینان از صحت نتایج حاصله، بیش از یک معیار در اندازه‌گیری محافظه‌کاری مورد استفاده قرار گرفته است.

۲-۴ تعریف عملیاتی محافظه‌کاری

برای آزمون فرضیه تحقیق حاضر یعنی افزایش درجه محافظه‌کاری گزارشگری مالی در طول زمان، ۲ معیار از محافظه‌کاری بکار می‌رود؛

۱-۲-۴ ارقام تعهدی غیر عملیاتی

معیار اول علامت و اندازه ارقام تعهدی غیر عملیاتی انباشته در طول زمان است. طبق منطق و مفاهیم حسابداری، ارقام تعهدی منفی غیر عملیاتی در طول یک دوره بلندمدت، نشان‌دهنده محافظه‌کاری است. در تحقیق حاضر، منظور از ارقام تعهدی غیر عملیاتی انباشته، مقداری است که از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$\text{ارقام تعهدی عملیاتی}^{**} - \text{کل ارقام تعهدی انباشته}^{**} = \text{ارقام تعهدی غیر عملیاتی}$$

* مقدار کل ارقام تعهدی انباشته برابر است با:

جریان نقد حاصل از عملیات - (استهلاک + سود خالص) = کل ارقام تعهدی انباشته

** ارقام تعهدی عملیاتی برابر است با:

$$\Delta \text{پیش پرداختها} + \Delta \text{موجودی کالا} + \Delta \text{حسابهای دریافتی} = \text{ارقام تعهدی عملیاتی}$$

$$\Delta \text{مالیات پرداختی} - \Delta \text{حسابهای پرداختی} -$$

شایان ذکر است که علامت Δ به معنی تفاضل می‌باشد، زیرا برای محاسبه ارقام تعهدی عملیاتی باید تغییرات این ارقام (مثلاً در این پژوهش تفاضل قلم مورد نظر در سال جاری و سال قبل)

مورد استفاده قرار گیرد. به منظور نیل به این هدف اطلاعات مالی سال ۱۳۸۰ شرکت‌های نمونه نیز تهیه و در تحقیق استفاده گردید.

۲-۲-۴ نسبت MTB

معیار دوم از درجه محافظه‌کاری در این تحقیق، نسبت MTB می‌باشد که معیاری مبتنی بر ارزشهای دفتری یا ترازنامه‌ای بوده و توسط فلتام و اولسون در ۱۹۹۵ ارائه شده است. طبق نتایج تحقیق آن دو، با فرض ثابت بودن سایر عوامل، هر چه MTB بزرگتر باشد، حسابداری محافظه‌کارانه‌تر است. بنابراین، افزایش این نسبت در طول زمان نشان دهنده افزایش میزان محافظه‌کاری در گزارشگری مالی است..

۳-۴ جامعه، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری تحقیق حاضر کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از سال ۱۳۸۱ می‌باشد و نمونه‌گیری بر اساس روش حذفی صورت می‌گیرد. در واقع از جامعه آماری شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران صرفاً شرکت‌هایی که حائز کلیه ویژگی‌های زیر باشند در نمونه قرار می‌گیرند:

۱. سال مالی آنها منتهی به ۲۹ اسفند ماه باشد؛
۲. در دوره مورد بررسی تغییر سال مالی نداشته باشند؛
۳. شرکت‌های تحت بررسی جزء شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی نباشد؛
۴. اطلاعات آنها در دسترس باشد.

لازم به ذکر است که منظور از بند ۴، دسترسی به اطلاعات لازم در بازه ابتدای سال مالی ۱۳۸۱ تا پایان سال مالی ۱۳۸۹ می‌باشد که ضرورت قرارگرفتن در نمونه این تحقیق است. در نتیجه، علی‌رغم اینکه در حال حاضر بیش از ۴۵۰ شرکت در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده‌اند، جامعه آماری در این تحقیق تقریباً به ۳۰۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار

تهران در سال ۸۱ محدود می‌شود. بعد از اعمال ویژگی‌های مطرح شده در فوق درانتخاب نمونه تحقیق، تعداد ۱۱۶ شرکت (یعنی ۱۰۴۴ سال- شرکت) در نمونه جای گرفتند. بعلاوه، برای تدوین مبانی نظری مطالعات کتابخانه‌ای و آرشویی و برای ترسیم نمودارهای آماری از نرم افزار SPSS استفاده گردیده و همچنین جهت ایجاد پایگاه داده مورد نیاز از نرم افزار اکسل بهره گرفته شده است [۸].

۵. یافته‌های پژوهش

جهت انجام تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق، متغیرهای مورد مطالعه توصیف و نمودارهای آماری ترسیم گردیده‌اند. همچنین برای توصیف این متغیرها، از شاخص‌های آماری با گرایش مرکزی و پراکندگی استفاده شده است. لازم به یادآوری است که هر یک از معیارهای محافظه کاری دارای اطلاعات ۱۰۴۴ مشاهده می‌باشند.

۱-۵ ارقام تعهدی غیر عملیاتی

گیولی و هاین در سال ۲۰۰۰ با استفاده از ارقام تعهدی روشی برای اندازه‌گیری محافظه کاری ارائه نمودند. طبق این روش وجود مستمر ارقام تعهدی غیر عملیاتی منفی شرکت‌ها طی یک دوره بلندمدت، معیاری از محافظه کاری به شمار می‌رود. یعنی هر چه میانگین ارقام تعهدی غیر عملیاتی طی زمان منفی‌تر و بزرگتر باشد، محافظه کاری بیشتر است. در عین حال نرخ ارقام تعهدی غیر عملیاتی انباشته نشان‌دهنده تغییر درجه محافظه کاری در آن دوره می‌باشد [۱۳].

در ادامه، آماره‌های توصیفی مربوط به الگوهای سری زمانی کل ارقام تعهدی و اجزای آن در هر یک از سالهای دوره مورد بررسی ارائه می‌گردد. اگرچه این اطلاعات مستقیماً به بحث محافظه کاری ربط پیدا نمی‌کند، ولی برای درک و تفسیر هر چه بهتر یافته‌ها و نتایج سودمند خواهد بود.

بیان این نکته ضروری است که به منظور نتیجه‌گیری صحیح و همچنین پرهیز از تهاثر مبلغ مثبت (منفی) ارقام تعهدی شرکت‌های کوچکتر با مبلغ منفی (مثبت) آن قلم در شرکت‌های

بزرگتر، در این پژوهش مبالغ ارقام تعهدی با مبلغ دارایی‌های اول دوره وزن‌دهی یا استاندارد شده‌اند. این کار قابلیت مقایسه ارقام را بالاتر برده و به نتیجه‌گیری بهتر کمک خواهد کرد. نگاره‌های زیر کلیه اطلاعات توصیفی استاندارد شده هر یک از اجزای ارقام تعهدی را نشان می‌دهند؛

نگاره ۱. آماره‌های توصیفی ارقام تعهدی عملیاتی

سال	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۱۳۸۱	۰/۱۹۲	۰/۱۶۲	۰/۲۲۷	۰/۹۵۱	-۰/۲۴۲
۱۳۸۲	۰/۱۱۷	۰/۰۸۳	۰/۲۹۱	۲/۴۰۷	-۰/۴۷۷
۱۳۸۳	۰/۰۵۸	۰/۰۹۵	۰/۳۵۹	۰/۴۶۳	-۳/۰۸۱
۱۳۸۴	۰/۰۷۷	۰/۰۴۷	۰/۲۱۱	۱/۱۹۸	-۰/۳۴۴
۱۳۸۵	۰/۰۷۳	۰/۰۴۵	۰/۲۱۳	۱/۳۵۵	-۰/۴۳۳
۱۳۸۶	۰/۰۳۷	۰/۰۶۷	۰/۶۳۰	۳/۰۳۹	-۵/۸۲۱
۱۳۸۷	۰/۳۳۸	۰/۰۶۴	۱/۷۴۲	۱۴/۴۵۵	-۰/۳۷۷
۱۳۸۸	-۰/۲۰۱	۰/۰۱۴	۱/۸۲۶	۲/۶۶۳	-۱۴/۴۴۰
۱۳۸۹	۰/۰۶۱	۰/۰۵۵	۰/۲۵۰	۱/۶۰۶	-۰/۶۶۸

با مطالعه نگاره فوق، به سادگی می‌توان دریافت که تغییرات ارقام تعهدی عملیاتی در دوره مورد بررسی پیرو روند مشخصی نبوده است. مثلاً ارقام تعهدی عملیاتی در ۱۳۸۱ کاهش یافته ولی در ۱۳۸۳ افزایش نامحسوسی داشته است. در نگاره ۲ روند تغییرات مربوط به ارقام تعهدی غیر عملیاتی ارائه شده است.

نگاره ۲. آماره‌های توصیفی اقلام تعهدی غیر عملیاتی

سال	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۱۳۸۱	-۰/۱۸۶	-۰/۱۴۴	۰/۳۱۸	۰/۹۶۱	-۱/۱۲۳
۱۳۸۲	-۰/۰۶۹	-۰/۰۴۲	۰/۳۷۲	۱/۴۹۲	-۱/۸۵۱
۱۳۸۳	-۰/۰۱۰	-۰/۰۴۷	۰/۳۷۴	۲/۱۷۹	-۱/۴۱۳
۱۳۸۴	۰/۵۶۴	-۰/۰۲۱	۶/۵۸۴	۷۰/۸۱۳	-۱/۶۲۳
۱۳۸۵	۰/۶۲۱	-۰/۰۴۶	۵/۷۷۸	۶۰/۱۱۴	-۱/۶۹۲
۱۳۸۶	۰/۰۷۷	-۰/۰۴۷	۱/۰۵۸	۸/۹۴۹	-۳/۷۰۵
۱۳۸۷	-۰/۳۱۷	-۰/۰۷۰	۱/۷۶۸	۱/۵۵۵	-۱۴/۶۸۷
۱۳۸۸	۰/۱۹۷	-۰/۰۳۱	۱/۸۳۳	۱۴/۴۰۷	-۲/۵۵۲
۱۳۸۹	-۰/۰۳۱	-۰/۰۵۱	۰/۱۹۵	۰/۷۹۹	-۰/۶۰۶

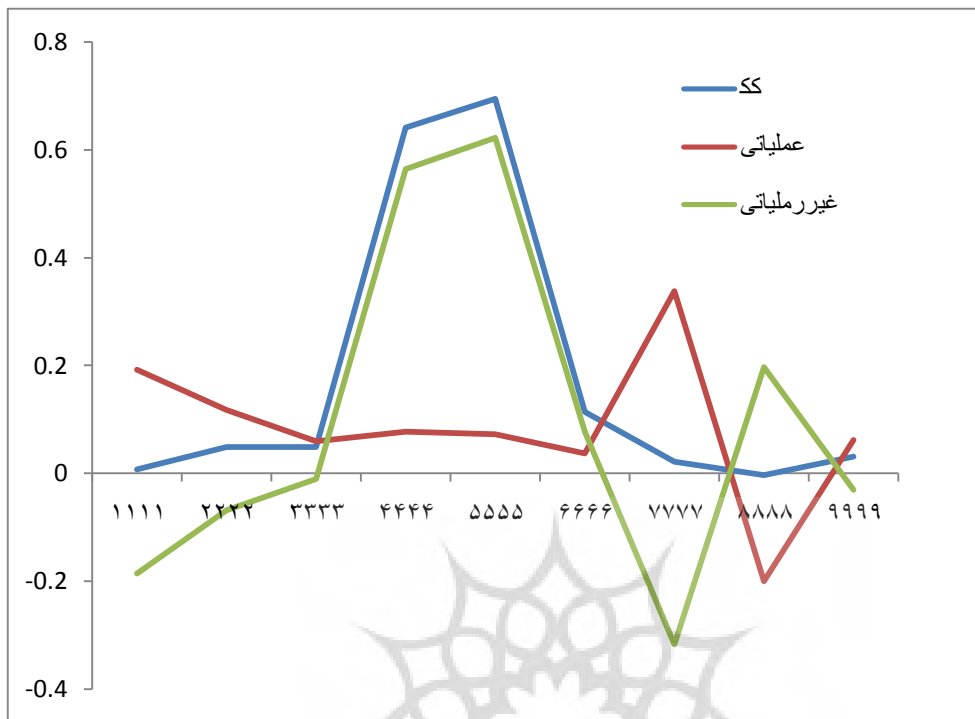
بر اساس نتایج نگاره ۲ در طول دوره مورد بررسی اقلام تعهدی غیر عملیاتی نه تنها دارای علامت واحدی نبوده، بلکه اندازه آن نیز نامنظم تغییر کرده است. مثلاً در برخی دوره‌ها نظیر ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶ دارای علامت مثبت بوده و برخی سالها نظیر ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۳ علامت منفی داشته است. دو نگاره فوق به وضوح نشان می‌دهند که با این معیار از محافظه‌کاری در گزارشگری مالی، نمی‌توان فرضیه این تحقیق را تایید نمود، زیرا اقلام تعهدی غیر عملیاتی در طول زمان بدون پیروی از روند منظمی تغییر کرده‌اند. به منظور درک بهتر این یافته، نگاره ۳ در مورد آماره‌های توصیفی کل اقلام تعهدی ارائه گردیده است.

نگاره ۳. آماره‌های توصیفی کل اقلام تعهدی

سال	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداکثر	حداقل
۱۳۸۱	۰/۰۰۶	۰/۰۲۷	۰/۲۳۳	۰/۷۸۸	-۱/۰۷۱
۱۳۸۲	۰/۰۴۹	۰/۰۳۶	۰/۴۵۱	۳/۸۹۹	-۱/۵۴۲
۱۳۸۳	۰/۰۴۸	۰/۰۳۶	۰/۴۲۷	۲/۲۴۲	-۲/۴۶۴
۱۳۸۴	۰/۶۴۱	۰/۰۳۶	۶/۵۸۲	۷۰/۸۸۶	-۱/۱۲۸
۱۳۸۵	۰/۶۹۴	۰/۰۳۰	۵/۷۸۵	۶۰/۳۳۱	-۱/۵۹۵
۱۳۸۶	۰/۱۱۳	۰/۰۲۶	۰/۸۶۴	۹/۱۱۰	-۰/۶۶۷
۱۳۸۷	۰/۰۲۱	۰/۰۰۵	۰/۲۲۵	۱/۶۳۲	-۰/۳۳۸
۱۳۸۸	-۰/۰۰۴	-۰/۰۰۸	۰/۱۲۲	۰/۴۵۴	-۰/۳۵۶
۱۳۸۹	۰/۰۳۱	۰/۰۲۱	۰/۱۶۸	۱/۱۰۵	-۰/۳۹۴

برای درک روشن ارقام نگاره‌های فوق، در نمودار ۱ نتایج یافته‌ها ارائه شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۱. میانگین نسبت اقلام تعهدی عملیاتی، غیر عملیاتی و کل به داراییها از ۱۳۸۱-۸۹

همانگونه که در نمودار ۱ دیده می‌شود، اقلام تعهدی غیرعملیاتی طی سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۹ بدون پیروی از هیچ روند منظمی تغییر کرده است. بنا بر استدلالی که پیشتر مطرح شد، این نتیجه با ادعای افزایش محافظه‌کاری ناسازگار بوده و فرض افزایش محافظه‌کاری در گزارشگری را تایید نمی‌کند. حال به منظور اطمینان از نتیجه به دست آمده، معیار دوم این تحقیق یعنی MTB در اندازه‌گیری محافظه‌کاری استفاده می‌شود.

۲-۵ MTB

همانگونه که در بخش چهارم اشاره شد، گروهی از معیارهای سنجش محافظه‌کاری نظیر نسبت MTB بر ارزش بازار استوارند (این معیار نخستین بار توسط استوبر معرفی شد). طبق تحقیق بیور و رایان در مورد تاثیرات شناسایی با تاخیر افزایشها و سویه در ارزشهای دفتری بر توانایی پیش‌بینی MTB در مورد بازده سرمایه، نسبت MTB در هر شرکتی دربرگیرنده تغییر در خالص دارایی‌ها طی هر دوره می‌باشد. از آنجایی که همه این تغییرات در حسابها و گزارشات مالی ثبت نمی‌شود، امکان ندارد MTB خالص دارایی‌ها برابر یک باشد. تحت حسابداری محافظه‌کارانه نباید افزایش ارزش دارایی‌ها و سودهای تحقق نیافته ثبت شوند، زیرا دارایی‌ها و سودها قابلیت رسیدگی ندارند، ولی کاهشها و زیانها با همان میزان قابلیت رسیدگی را باید ثبت کرد. در نتیجه این شیوه ثبت و گزارشگری، خالص دارایی‌ها همواره کمتر از واقع و زیر ارزش بازار گزارش می‌شوند. به همین دلیل اگر MTB در گذر زمان افزایش یابد، به نوعی می‌توان استدلال کرد که میزان این محافظه‌کاری در ارزشهای دفتری بیشتر شده و در نتیجه گزارشگری مالی محافظه‌کارتر شده است [۱۲].

در این تحقیق اطلاعات صورت‌های مالی و قیمت بازار سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، برای اندازه‌گیری MTB مورد استفاده قرار گرفته و آماره‌های توصیفی مربوط به MTB شرکت‌های نمونه در طول دوره مورد آزمون در نگاره ۴ ارائه شده است؛

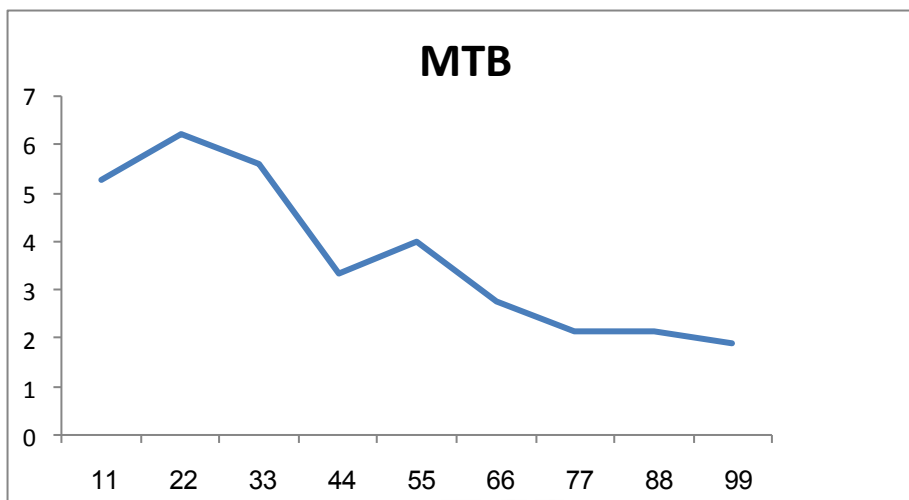
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نگاره ۴. آماره‌های توصیفی MTB

سال	میانگین	میانه	حداقل	حداکثر	انحراف استاندارد
۱۳۸۱	۵/۲۷	۲/۸۳	-۰/۳۳	۳۸/۶۷	۶/۱۹
۱۳۸۲	۶/۲۴	۳/۲۲	-۰/۳۳	۶۴/۹۰	۸/۹۱
۱۳۸۳	۵/۵۸	۳/۳۴	-۰/۳۳	۱۳۰/۸۳	۱۲/۹۲
۱۳۸۴	۳/۳۱	۲/۰۳	-۰/۱۰	۳۸/۶۵	۴/۳۹
۱۳۸۵	۳/۹۸	۲/۲۱	-۰/۱۰	۵۱/۸۹	۶/۳۸
۱۳۸۶	۲/۷۴	۱/۵۳	-۱۳/۴۶	۳۲/۰۴	۴/۰۰
۱۳۸۷	۲/۱۴	۱/۱۹	-۱۰/۳۱	۳۰/۳۰	۳/۶۹
۱۳۸۸	۲/۱۵	۱/۴۷	-۲۰/۷۵	۲۶/۴۹	۳/۷۲
۱۳۸۹	۱/۸۷	۲/۰۳	-۱۳۹/۹۹	۱۵/۲۷	۱۳/۷۰

جهت درک بهتر روند تغییرات، نمودار ۲ روند تغییرات MTB را نشان می‌دهد؛

پرونده‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی

نمودار ۲. اندازه MTB خالص دارایی‌ها

چنانکه پیش از این ذکر شد هر چه MTB خالص دارایی‌های شرکت‌ها بزرگتر باشد، بدین معنی است که ارزش دفتری خالص دارایی‌ها طبق ارقام ترازنامه‌ای پایین می‌باشد. این در حالی رخ می‌دهد که بازار طبق چنین رقم پایینی از خالص دارایی‌های ترازنامه عمل نکرده و با توجه به عوامل متعددی نظیر فرصت‌های رشد شرکت، سودآوری و سرمایه‌گذاری‌ها و غیره ارزش بازار سهام شرکت‌ها را تعیین می‌کند. در نتیجه، با بالا بودن MTB خالص دارایی‌ها، می‌توان استدلال کرد که شواهدی از وجود محافظه‌کاری در گزارشگری مالی شرکت‌ها وجود دارد.

همانگونه که در نمودار ۲ نیز می‌توان مشاهده کرد به طور کلی، MTB خالص دارایی‌ها در طول دوره مورد آزمون این تحقیق کاهش داشته است. به عبارت دیگر، در سال ۸۳ کاهش نسبتاً بیشتری یافته و در سالهای دیگر با کاهش نامحسوس تری همراه بوده است. با این نتیجه، نمی‌توان فرض افزایش محافظه‌کاری در گزارشگری مالی در طول دوره مورد بررسی را تایید

کرد و باید دلایل دیگری یافت که این ناسازگاری را در بازارهای مالی ایران به همراه داشته است. بنابراین این معیار از محافظه کاری شواهدی مبنی بر افزایش محافظه کاری در گزارشگری مالی فراهم نکرده و در نتیجه فرضیه این پژوهش تایید نمی‌گردد.

۶. نتیجه گیری

مطالعات انجام شده در ادبیات حسابداری دیگر کشورها در مورد محافظه کاری، وجود محافظه کاری در حسابداری و گزارشگری مالی را تایید کرده‌اند، ولی تاکنون تحقیقی در خصوص تغییرات درجه محافظه کاری در گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران صورت نگرفته است. در نتیجه با توجه به اهمیت این موضوع، در این پژوهش به بررسی تغییرات میزان محافظه کاری در گزارشگری مالی پرداخته شد. به دلیل آنکه شواهد موجود از ارقام تعهدی غیرعملیاتی و همچنین تغییرات MTB در طی دوره مورد تحقیق، نشان دهنده هیچ‌گونه روند افزایشی نمی‌باشد، ادعای افزایش محافظه کاری در گزارشگری مالی در طول زمان را نمی‌توان تایید نمود.

با وجود مطالعات بعضی محققان و اعتقاد برخی اندیشمندان به افزایش محافظه کاری در گزارشگری مالی، گروهی از حسابداران و مدیران این ادعا را نمی‌پذیرند. در حقیقت برای ارائه دلایلی در توجیه رد شدن فرضیه افزایش میزان محافظه کاری در این مقاله، استدلال‌های این گروه و همچنین شرایط بازارهای ایران را می‌توان بررسی کرد. برخی از این استدلال‌ها عبارتند از، اینکه شواهد محافظه کاری اقتضایی بوده و دلایل کافی برای نتیجه‌گیری قطعی فراهم نمی‌کنند، یا دلایلی که به توضیح منفی بودن ارقام تعهدی غیرعملیاتی می‌پردازند. مثلاً منفی بودن ارقام تعهدی در طول زمان را به افزایش برخی ارقام هزینه نظیر هزینه‌های بازنشستگی نسبت می‌دهند. بعضی دیگر، نسبت به MTB اظهار نظر کرده و تاثیر سایر عوامل مانند عوامل کلان اقتصادی (در سطح بازار) بر ارزش بازار سهام کلیه شرکت‌ها را دلیل تغییرات MTB مطرح می‌کنند. لازم به ذکر است که در این پژوهش به دلیل در دسترس نبودن اطلاعاتی نظیر

هزینه بازنشستگی، امکان بررسی این انتقادات وجود نداشته است. البته وجود چنین نتایج ناسازگاری صرفاً به بازارهای مالی ایران محدود نشده و با توجه به تحقیقات صورت گرفته در سایر کشورها نیز تایید قطعی ادعای مذکور از طریق انجام تحقیقات تجربی ممکن نیست. نمونه بازار این تحقیقات مربوط به تحقیق گیولی و هاین می‌باشد که با در نظر گرفتن چهار معیار در اندازه‌گیری محافظه‌کاری بازهم موفق به تایید این ادعا طبق همه این معیارها نشدند.

به این ترتیب هر گونه اظهار نظر قطعی در مورد افزایش محافظه‌کاری در گزارشگری مالی، به دلیل فقدان تعریفی پذیرفته شده از محافظه‌کاری و عدم امکان اندازه‌گیری مستقیم، کاری بس دشوار است ولی نقش مستمر محافظه‌کاری در حسابداری انکارناپذیر بوده و برای همگان قابل قبول است. در نتیجه، اگرچه شواهد به دست آمده از شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار تهران در این پژوهش فرض افزایش محافظه‌کاری در طول زمان را تایید نمی‌کند، ولی لازم است که کلیه ذینفعان گزارشهای مالی نسبت به این ادعا هشیار بوده و در تحلیل سری زمانی اطلاعات مالی دقت بیشتری اعمال کنند.

۱-۶ محدودیت‌های تحقیق و پیشنهادات

محدودیت‌های این تحقیق را می‌توان به شرح زیر بیان نمود:

۱) عدم دسترسی به اطلاعاتی نظیر هزینه بازنشستگی شرکت‌ها یکی از موانع در تایید قطعی ادعای این تحقیق (افزایش محافظه‌کاری دلیل اصلی منفی بودن علامت اقلام تعهدی غیر عملیاتی) می‌باشد، لذا ممکن است بررسی چنین هزینه‌هایی نتایج کسب شده را تحت الشعاع قرار دهد.

۲) با توجه به عدم امکان تفکیک تاثیر سایر عوامل مربوط به بازار از عوامل خاص شرکتی، امکان نتیجه‌گیری قطعی در مورد تغییرات نسبت MTB وجود ندارد.

با رویکردی بی‌طرفانه و بدون سوایه نیز، محافظه‌کاری در حسابداری بی‌تردید وجود دارد، اگرچه طبق نتایج پژوهش حاضر میزان آن در طول زمان متغیر بوده است. ولی از آنجایی که

منابع علمی و مطالعات گسترده و متعددی در خارج از ایران به موضوع محافظه‌کاری در حسابداری اختصاص یافته است، (که صرفاً به برخی از مهمترین آنها در بخش پیشینه تحقیق اشاره شد)، توصیه می‌شود که طیف تحقیقات مربوط به محافظه‌کاری در ایران هم وسیع‌تر شده و محققان داخلی به تحقیق روی موضوعات زیر توجه نمایند؛

- بررسی رابطه‌ی بین محافظه‌کاری و هزینه‌های بازنشستگی شرکت
- بررسی تغییرات میزان و درجه محافظه‌کاری در صنایع مختلف
- مقایسه محافظه‌کاری در شرکت‌های دولتی و غیر دولتی پذیرفته شده در

بورس اوراق بهادار تهران

- بررسی میزان و درجه محافظه‌کاری در کشورهای در حال توسعه
- مقایسه محافظه‌کاری در شرکت‌های انتفاعی و غیر انتفاعی

۷. منابع و مآخذ

۱. حلاج، محمد، (۱۳۸۸)، "بررسی ارتباط بین اقلام تعهدی غیر منتظره و محافظه‌کاری در

حسابداری شرکت‌های عضو بورس تهران"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت

دانشگاه تهران

۲. حسنی، عباس، (۱۳۸۸)، "ترکیب رابطه هیات مدیره و درصد مالکیت مدیران غیر موظف

هیات مدیره بر محافظه‌کاری"، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران

۳. خوش طینت، محسن، یوسفی اصل، فرزانه (۱۳۸۶)، "رابطه بین تقارن و عدم تقارن اطلاعاتی

با محافظه کاری"، **فصلنامه مطالعات حسابداری**، شماره ۲۰

۴. رضازاده، جواد، آزاد، عبدالله، (۱۳۸۷)، "رابطه بین عدم تقارن اطلاعاتی و محافظه کاری در

گزارشگری مالی"، **بررسی های حسابداری و حسابرسی**، شماره ۵۴، صص ۶۳

۵. کردستانی، غلامرضا، بیگی لنگرودی، حبیب امیر، (۱۳۸۷)، "محافظه کاری در گزارشگری

مالی؛ بررسی رابطه عدم تقارن زمانی سود و MTB به عنوان دو معیار ارزیابی

محافظه کاری"، **بررسی های حسابداری و حسابرسی**، دوره ۱۵، شماره ۵۲، صص ۸۹ تا

۱۰۶

۶. محمدآبادی، مهدی (۱۳۸۹)، "بررسی ارتباط محافظه کاری با میزان مالیاتها، پایداری سود و

توزیع سود"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران

۷. معصومی بیلندی، زهرا (۱۳۸۸)، "بررسی تاثیر مدیران بر محافظه کاری در شرکت های بورس

اوراق بهادار تهران"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهرا (س)

۸. مومنی، منصور، فعال قیومی، علی، (۱۳۸۷)، **تحلیل آماری با استفاده از SPSS**، تهران،

انتشارات کتاب نو

۹. مهران، کاوه، حلاج، محمد، حسنی، عباس، ۱۳۸۸، " بررسی محافظه کاری در سود

حسابداری و رابطه آن با اقلام تعهدی در بورس اوراق بهادار تهران"، **تحقیقات**

حسابداری و حسابرسی، شماره سوم، صص ۲۰ تا ۲۱

10. Ball, R. Kothari, S.P. Robin, A. (2000), "The effect of international institutional factors on properties of accounting earnings", **Journal of Accounting & Economics**, 29, 1-51
11. Basu, S., (1997), "The Conservatism Principle and the Asymmetric Timeliness of Earnings", **Journal of Accounting & Economics**, 24, 3-37.
12. Beaver, W.H. , Ryan, S.G., (2000), " biases and logs in book value and their effects on ability of the book-to-market ratio to predict book return on equity", **Journal of Accounting Research**, Vol.38:1359-1373
13. Givoly, D. Hayn, C. (2000), " The changing time-series properties of earnings, cash flows and accruals: has financial reporting become more conservative?" **Journal of Accounting & Economics** 29, 237-320

14. Givoly, D., C. K. Hayn, A. Natarajan (2007), "Measuring reporting conservatism," **The Accounting Review** 82 (1), 65-106.
15. Hui , K.W., Matsunaga, S., Morse, D., (2009)," The impact of conservatism on management earnings forecasts", **Journal of Accounting and Economics**, 47 (2009) 192-207
16. LaFond, R., Watts, (2008)," The information role of conservatism", **The Accounting Review** 83(2), 447-478
17. Roychowdhury, S. and Watts. R. L, (2004)," Asymmetric timeliness of earnings, market-to-book and conservatism in financial reporting", on line: [http:// papers. ssrn.com/ sol3/papers.cfm](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm)
18. Watts, R.L., (2003a), "Conservatism in Accounting Part I: Explanations and Implications", **Accounting Horizons**, 2003, 207-221, on line: [http:// papers.ssrn.com .paper](http://papers.ssrn.com.paper)
19. Watts, R. L., (2003b)," Conservatism in Accounting Part II: Evidence and Research Opportunities," **Accounting Horizons**, 287-301. This paper is also available in SSRN site: [http:// papers.ssrn.com .paper](http://papers.ssrn.com.paper)

20. Wang, (Richard) Zhe, "Accounting Conservatism", (2009),
PH.D thesis submitted to the Victoria University, on line:
[http// papers.ssrn.com](http://papers.ssrn.com)
21. Wolk, H., I, Dodd. J, .L, Rozychi, J.J, (2008), "**Accounting Theory, Conceptual Issues in a Political and Economic Environment,**" SAGE Publication, Inc. 7th edition

Time-series changes of conservatism in accounting in Tehran Security Exchange's firms

Bitā Mashayekhi (PH.D)

Associate Professor of Faculty of Management, University of Tehran, Iran

Sepideh Sadat Nasiry*

Graduate Accounting Student at Faculty of Management University of Tehran, Iran

Review the literature of conservatism in financial reporting indicates the importance of conservatism in accounting profession. Researchers have always tried to determine the degree and factors of conservatism in financial reporting and accounting, although this is not done easily, because there is not a direct measure of conservatism. However, conservatism has always been one of the key principles in accounting, and regardless of the difficulties in its measuring; it can have a major impact on the information content of financial statements. Consequently, the main purpose of this paper is to review the changes of accruals and MTB ratio over time in order to know the changes in financial reporting in Iran, because the evidence in the accounting literature shows conservatism in financial reporting increases over time. In fact, the validity of such claim make all time-series analysis of financial statements meaningless and misleading (which is considered an important source of information in financial markets). So studying about Iran accounting system is important and substantial for all groups of stakeholders. Due to the lack of a generally accepted definition of conservatism, some of conservatism proxies in financial reporting are defined and examined in this paper. This measures focus on the accumulation of non-operating accruals and MTB ratio. Statistical population of this research is the companies listed in Tehran Stock Exchange (TSE) since 2003 to 2011. After adjusting for outliers, sample consists of 116 companies. Although definitive conclusions is impossible, the existent evidence of financial reporting in TSE firms does not support the hypothesis of this paper and shows that the degree of conservatism in accounting has not increased over past decade.

Key words: operational accruals, conservatism, MTB, non-operational accruals, JEL classification: M41; C23; D21